

Falco Thuis O.Carm.

TITUS BRANDSMA (1881-1942)
de Karmeliet die ons blijft inspireren

Een model voor karmelitaans leven in
het derde millennium?

REEKS KARMELITAAANSE VORMING
ten behoeve van initiële en voortgaande vorming
van de Familia Carmelitana
voor intern gebruik in kopievorm uitgegeven
door Sanny Bruijns (Vormingsteam) en Rudolf van Dijk (NCI)

1. *De verhalen rond Elia*. Nieuwe Nederlandse vertaling door Kees Waaijman O.Carm. Boxmeer, 2002.
2. Nicolaas de Fransman O.Carm., *De brandende pijl*. Carmelitaanse stemmen over beschouwing en apostolaat. Ascetische bijdragen, 2. Nederlandse vertaling van *Sagitta ignea* door Dominicus Wijnhoven O.Carm. (Dordrecht, 1966). Boxmeer, 2002.
3. *Het boek over de eerste monniken*. Carmelitaanse stemmen over beschouwing en apostolaat. Ascetische bijdragen, 1 (Merkelbeek, 1943). Nederlandse vertaling van *Liber primorum monachorum* door Irenaeus Rosier O.Carm. en Rumoldus Mollink O.Carm. Boxmeer, 2002.
4. Franciscus Amelry O.Carm., *Een Dyalogus, of tsamensprekinge der Sielen ende Scriftuerlijck bewijs, die Siele tot kennisse van haren Bruydegom treckende*. Naar de uitgave van 1551 bij Symon Cock te Ieper bewerkt door Rudolf van Dijk O.Carm. Boxmeer, 2003.
5. Falco Thuis O.Carm., *Titus Brandsma (1881-1942), de Karmeliet die ons blijft inspireren. Een model voor karmelitaans leven in het derde millennium?* Boxmeer, 2003.

TITUS BRANDSMA (1881-1942) de Karmeliet die ons blijft inspireren

Een model voor karmelitaans leven in het derde millennium?

1. PORTRET VAN DE KARMELIET TITUS BRANDSMA, LEVEND VANUIT HET CHARISMA VAN DE KARMEL

Titus Brandsma heeft de term *charisma van de Karmel* nooit gebruikt. In die tijd sprak men over karmelitaans geestelijk leven en over karmelitaanse traditie. En experts in de Orde discussieerden in die tijd over de *ratio Ordinis* (de essentie van ons Ordesleven) en vergeleken die met de *ratio* van andere ordes.

Sinds het Tweede Vaticaans Concilie aan alle religieuze ordes vroeg om, bij wijze van een diep gewetensonderzoek, het oorspronkelijk charisma van de stichter te bestuderen en na te gaan wat de fundamentele idealen van de begintijd waren, ontving onze Orde van haar eigen experts een aantal zeer waardevolle studies over onze geestelijke wortels en ons oorspronkelijk charisma. Deze studies presenteren ons met creatieve trouw onze klassieke bronnen, zoals de *Regel van Albertus*, het *Boek over de Eerste Monniken*, de *Rubrica Prima* enz. Zij hebben ons geholpen een meer heldere, harmonieuze visie te krijgen op onze eigentijdse roeping als karmeliet en op het charisma van de Karmel vandaag.¹

Zo beschrijft de *Ratio Institutionis Vitae Carmelitanae* (Rome, 2000), gebaseerd op de Ordesconstituties van 1995, het karmelitaans charisma als volgt: een leven van contemplatie in de traditie van de Karmel, door gebed, broederschap en dienstbaarheid te midden van de mensen (hoofdstuk 2).

Vanuit deze gedachten over het charisma van de Karmel willen wij, in retrospectief, de karmeliet Titus Brandsma in hoofdlijnen schilderen, afgaande op wat hij deed, wat hij leerde, zei en schreef. Duidelijk herkennen wij een 'man Gods', altijd op zoek naar het Gelaat van de Levende God, en levend met God, *in obsequio Jesu Christi*, 'in horigheid aan Jezus Christus'. Pater Kylian Healy noemt Titus een nieuwe Elia, omdat hij, geheel doordrongen van de contemplatieve geest van Karmel en geheel God toegewijd, brandde van liefde voor de levende God en klaar stond voor iedereen.²

Niettegenstaande zijn talrijke bezigheden buiten de gemeenschap bleef hij altijd trouw aan zijn karmelitaanse gemeenschap. Hij probeerde zo veel mogelijk aanwezig te zijn bij het koorgebed en andere liturgische vieringen en in de dagelijkse avondrecreatie. Titus was geen groot zanger. Zijn enthousiasme in het koor van de Nijmeegse gemeenschap was veel groter dan zijn zangcapaciteiten. Meer dan eens bracht hij prior Christophorus Verhallen tot wanhoop!

¹ Sprekend over klassieke bronnen: misschien mag ik in dit verband ook noemen: *Carmelite Mysticism, Historical Sketches*, door Titus Brandsma, 1936.

² Healy, p. 293.

Titus' leven was vol orde en regelmaat, en het dagelijks gebed was een vast deel van zijn dagorde. Toen in de vroege morgen van 10 mei 1940 de Duitse soldaten Nijmegen binnenvielen, ontstond er in de gemeenschap een sfeer van verwarring en paniek. Titus Brandsma was de enige die gewoon op zijn vaste tijd de heilige Mis celebreeerde, niet gestoord door angst of onzekerheid.³

Wel bekend was Titus' betrokkenheid bij zijn medebroeders in de Nijmeegse karmel en in de provincie. Ook op reis bleef hij in contact met zijn gemeenschap. Hij was zeer attent, stuurde brieven bij gelegenheid van droefenis of vreugde en zieke medebroeders ontvingen een ansichtkaart. Het was zijn gewoonte om op reis bij medebroeders in de buurt op bezoek te gaan. Hij stelde deze contacten zeer op prijs. Vaak legde hij een bijzondere zorg aan de dag voor medebroeders die op een of andere manier in problemen waren geraakt. Geen reis was voor hem te ver om met hen in contact te komen en te zoeken naar een oplossing.

Als het ging om het welzijn van medebroeders of van de provincie was Titus niet bevreesd om eerlijke en open confrontaties aan te gaan. Broederlijke terechtwijzing (*correctio fraterna*) ging hij niet uit de weg. Zo werd zijn 'mentor' en goede vriend sinds jaren, de wat autoritaire pater Hubertus Driessen, op een bepaald moment door Titus aangesproken. Vol broederlijke liefde, maar moedig en fors verzocht Titus hem op te houden met af te geven op een medebroeder, omdat dat hem beslist niet vooruit hielp, maar ook niet in het belang was van de toekomst van de Provincie.

De toekomst van de Provincie, dat was Titus' en Hubertus' grootste zorg. Wat zij vooral wilden, was "de Orde haar glorieuze traditie teruggeven".⁴ Toen Titus Brandsma van Rome terugkwam als een jonge doctor in de filosofie, vond hij de Nederlandse Karmelprovincie in geestelijke armoede. Samen met Hubertus Driessen werd hij de intelligente en creatieve 'motor' voor een beleid van vernieuwing in de Provincie. Zij stimuleerden zoveel als ze konden nieuwe roepingen en bereidden vele jonge karmelieten voor, door ze te laten studeren aan de universiteit, om filosofie en theologie te gaan doceren aan de pas opgerichte hogere studies in Merkelbeek. Interesse in de geestelijke erfenis van de Karmel en liefde voor de Orde waren een centraal onderdeel in het vormingsprogramma van de jonge medebroeders van de nieuwe karmel in Merkelbeek.

Titus Brandsma's visie op de toekomst is juist gebleken. Vooral na Titus' dood groeide de Nederlandse Karmelprovincie naar een nieuwe en schitterender horizon. En dit dankzij zijn creatieve en consistente investering van menselijke talenten en geestelijke gaven van de jongere generatie karmelieten.

2. TITUS EN WAT HIJ COMMUNICEERDE OVER ZIJN PERSOONLIJK LEVEN MET GOD

Friezen laten zich niet gemakkelijk in de kaart kijken. Als een echte Fries was Titus tamelijk gesloten en vertelde hij niet spontaan over zijn persoonlijk leven met God. Maar hij heeft zoveel geschreven over mystiek en mystieke schrijvers, en hij heeft zo talloze mystieke teksten bestudeerd en uitgegeven, dat de vraag voor de hand ligt: heeft Titus zelf mystieke ervaringen gehad?

Bruno Borchert zegt daarover: We hebben geen heldere beschrijving van een mystieke ervaring, die alle beelden en ideeën over God overstijgt. We hebben geen dagboek

³ Joop Reinboud, KRO-Documentaire 1985.

⁴ Vanden Heuvel, p. 31.

van Titus waarin hij zijn geestelijke weg beschrijft. Zijn persoonlijke overtuigingen en zijn ervaringen liggen verborgen in zijn historische studies.⁵

Titus Brandsma's opvolger als hoogleraar aan de Katholieke Universiteit van Nijmegen, pater Smits van Waesberghe SJ, herdacht Titus in 1942 met de deze woorden: "Zijn gave natuurlijkheid en evenwichtig karakter, zijn theologische scholing, de traditie van zijn Orde deden hem ten volle beseffen dat mystiek de vrij geschonken, en toch volkomen geleidelijke en organische, en lang niet zeldzame ontwikkeling is van het geestelijk leven. En mogen wij hier spreken – in blijde erkentelijkheid voor Gods schoonste gave – van een persoonlijke ervaring van Titus? Wij menen van wel. Veel, ja alles rechtvaardigt dit vermoeden. Zijn persoon en levenswerk blijven voor ons anders onverklaarbaar".⁶

Pater Jacobus Melsen leefde als jonge karmeliet met Titus in de gemeenschap. Hij geeft het volgende getuigenis over hem: "Titus had een heel sterke, alles doordringende passie voor God en om in verbondenheid met Hem te leven. Alleen God kon hem werkelijk boeien en slechts de hoogste vormen van Godsverbondenheid gaven hem voldoening".⁷

Gods AANWEZIGHEID was de kern van Titus' spiritualiteit: "We moeten God niet losmaken van de wereld, zei Titus in zijn Diesrede als Rector Magnificus, "eerder moeten we Hem beschouwen als de grond van ons bestaan, als de achtergrond van alles, op de eerste plaats van de medemens, van de aarde, de hemel, het heelal". En vanwege die aanwezigheid Gods was hij in staat jubelend uit te roepen in zijn gevangenis van Scheveningen: "O gezegende eenzaamheid! God mijn Heer, nooit voelde ik U meer nabij ... Zelden ben ik zo gelukkig geweest. Als het Gods wil is dan zou ik hier voor altijd willen blijven".⁸

Overal en in alles zag hij God aanwezig. Ook in zijn filosofie-colleges was God een steeds terugkerend thema. Zo zeer zelfs dat een collega hoogleraar hem een verwijtende opmerking maakte: "Bij jou wordt alles 'theodicee' (natuurlijke godsleer)! Waarop Titus eenvoudigweg antwoordde: "Kan ik het helpen dat God zich overal laat zien". God was inderdaad zijn sterkste passie. En wat ordening gaf aan zijn gedachten, zijn plannen en zijn gedrag, was Gods heilige wet van het Oude en Nieuwe Testament: "Bemin je Heer God met heel je hart en heel je ziel en al je kracht, en je naaste als jezelf."⁹ Dit is de wet voor alle christenen, en tegelijkertijd, vanzelfsprekend, is dit het meest centrale deel van het Karmelcharisma, zoals we begrijpen van paragraaf 19 van de Regel van Albertus. In de school van de Karmel werd Titus aldus gevormd en omgevormd door de Geest van de Verrezen Heer. Gods Woord van Liefde woonde overvloedig in zijn hart en in zijn mond, zo zeer dat God hem bekleedde met Zijn eigen goddelijke deugden: gerechtigheid, liefde die leven geeft en onvoorwaardelijke trouw.

Titus' geestelijk leven heeft zich zeker ontwikkeld tot de ervaring van mystieke verbondenheid met zijn Beminde. Hoe zou hij anders in staat zijn geweest zo eerlijk, zo vurig en overtuigend te spreken! Niet alleen in zijn colleges over de geschiedenis van de mystiek, maar ook als Rector Magnificus in 1932, in zijn diesrede over het Godsbegrip, in zijn conferenties over het geestelijk leven en gedurende de zeer vele karmelretraites die hij heeft gegeven.

Ook de parochianen van de karmelparochie Sint-Augustinus te Nijmegen waren onder de indruk als Titus preekte, vooral op karmelfeesten. Niet vanwege Titus' retorische gaven – die waren eerder beperkt – maar de parochianen voelden in zijn preken zijn eigen

⁵ Borchert, p. 9.

⁶ *Ons Geestelijk Erf*, november 1942, geciteerd in Healy, p. 299

⁷ Healy, p. 299

⁸ Healy, p. 300.

⁹ Meijer, p. 208.

authentiek geleefd geloof, komend recht uit zijn hart vol liefde. En als hij sprak over Maria, de Moeder Gods, dan was er emotie in zijn hart. Hij zag Maria, de 'Theotokos' als het ideaal van de Karmel: God laten geboren worden in ons en Hem brengen aan de wereld.¹⁰

Een van de redenen voor Titus Brandsma's zaligverklaring was het feit dat zijn liefde voor God en voor de medemens in de hel van Dachau de laatste test heeft doorstaan. En hij 'overleefde' als 'de trouwe dienaar' uit het Evangelie. Ooggetuigen, katholiek en niet-katholiek, hebben prachtig verslag gedaan van zijn grote, heldhaftige liefde in die laatste dagen van zijn vreselijk 'Calvarie.'

Na de oorlog schreef de Belgische jezuïet pater De Coninck over Titus Brandsma: "De slagen die deze priester kreeg van de Block-oudste nam alle fysieke krachten, die hij nog mocht hebben gehad, van hem weg. Titus ging de dood tegemoet met grote tevredenheid, want hij voelde zich behandeld als de gegeselde Christus". En zijn kampgenoot Ds. Overduin sprak over onze "oprechte vrome broeder in Christus. Naar het lichaam afgemat en uitgeleefd, mager en met dikke benen van het water, naar de geest ongebroken, altijd vriendelijk en blijmoedig in den Heere".

Titus Brandsma's christelijke liefde ging ver uit boven de middelmaat. Een andere medegevangene, Dr. Ronge, getuigt hierover: "Zelf ben ik van de Lutherse gezindte, maar ik moet zeggen dat ik in mijn leven nog met weinig mensen omgang heb gehad, die zoveel indruk op mij hebben gemaakt als de katholieke priester, pater Titus Brandsma. In Amersfoort waren mensen van allerlei staat en en standing, maar pater Titus verstond de kunst om allen tot zijn vriend te maken. Hij was hartelijk voor iedereen, stond voor iedereen klaar, ook voor de andersdenkenden, zelfs voor de communisten. Hij was vooral indrukwekkend om zijn geestelijke onaanastikbaarheid. Ik begreep onmiddellijk met iemand te doen te hebben, die in het gewone leven ver boven de gewone maat moest uitsteken".¹¹

Zijn Godsverbondenheid en zijn identificatie met de lijdende Mensenzoon gaven hem sterkte en zelfs vreugde, en de moed te vergeven. Zijn liefde voor God en voor de medemensen, die menselijkerwijze gesproken de naam 'medemens' niet verdienden, heeft niet alleen Titus, in een zeer onmenselijke situatie, zijn menselijke waardigheid niet ontnomen, maar veeleer werd deze liefdeseenheid met God het werkelijke hoogtepunt van een voortgaand dapper, zuiver en heldhaftig leven.

3. ZIJN PASTORALE ACTIVITEITEN EN ZIJN DIENSTBAARHEID TEMIDDEN VAN HET VOLK

Titus Brandsma, man Gods, was zeker geen kluizenaar. Hij mag dan wel niet zo openhartig zijn geweest met betrekking tot zijn persoonlijk geestelijk leven, hij was een communicatief man, met grote gaven om met mensen om te gaan. Hij hield van thuis-zijn in zijn karmelgemeenschap, maar hij was het tegenoversgestelde van een wereldvreemde. Hij hield van mensen. Noch zijn status, noch zijn titel, noch zijn beroep belemmerden hem zich op zijn gemak te voelen bij iedereen, en iedereen voelde zich thuis bij hem.

Hij kwam eens een familie thuis opzoeken, die gevraagd had om zijn hulp. Het hele gezin zat op de knieën rond de huiskamertafel en bad de rozenkrans. Toen ze Titus zagen binnenkomen hielden ze op met bidden. "Nee", zei Titus, "laten we eerst het rozenkransgebed afmaken". Hij knielde neer en bad met hen verder.

¹⁰ Meijer, p. 274 vlgg.

¹¹ Meijer, p. 466-467.

Door zijn grote bereidheid om mensen in nood te helpen ontstond er een wijd verspreide reputatie rond de goede en vriendelijke professor, die altijd wel een oplossing wist. Zelfs beter gesitueerde families, op zoek naar een hulp-in-de-huishouding, gingen met succes naar Titus! Hij kende zeer veel mensen en zijn netwerk van relaties, waarop Titus een beroep kon doen, was groot. Hij gebruikte zijn netwerk om een baan te vinden voor werkloze mannen en vrouwen, of een beurs te vinden voor arme studenten.

Zo probeerde hij een onderwijsbaan te vinden op onze karmelschool in Oldenzaal voor een jonge vrouw, genaamd Christine Moormann, de later internationaal bekend geworden Professor Dr. Moormann, die leiding gaf aan de Nijmeegse school (van de Katholieke Universiteit Nijmegen) voor Patristisch Latijn en Grieks. Ze had toentertijd net haar doctoraal examen gedaan in klassieke talen, hetgeen ongewoon was voor een vrouw in die dagen. Zoals het ook ongewoon was voor een vrouw om Latijn en Grieks te geven op een school waarop hoofdzakelijk jongens zaten. Daarvoor was verlof nodig van de bisschop. Vier keer ging Titus op bezoek bij aartsbisschop Jansen van Utrecht om deze bijzondere permissie te krijgen. De bisschop bleef zich verzetten. Titus bleef aanhouden. De vierde keer pakte de aartsbisschop Titus bij zijn schouder en zette hem de deur uit! Professor Moormann heeft deze volgehouden maar niet geslaagde interventie van Titus ten behoeve van haar nooit vergeten. In haar rolstoel was ze aanwezig bij de zaligverklaring van Titus in Rome in 1985. Na de Mis mocht ze een kort onderhoud hebben met Paus Johannes Paulus II.

Het aantal arme en behoeftige mensen dat de weg vond naar het klooster aan de Doddendaal, waar Titus woonde, groeide en groeide. In de depressietijd van de dertiger jaren. Titus was meer dan vrijgevig. Geld was nooit zijn eerste zorg en prioriteit. De prior moest hem een zeker budget geven voor wat hij kon besteden als hulp voor de armen. Daarom zei hij over zijn gelofte van armoede: ze is een zegen als ze onder toezicht van de gehoorzaamheid de geest bevrijdt van de zorg over de laatste cent.¹² Maar toezicht van prior en convent met betrekking tot Titus' extreme vrijgevigheid was ook nodig om de gemeenschap te behoeden voor een 'faillissement'.

Eens vroeg hij prior Verhallen een behoorlijke hoop geld uit de gemeenschapskas om een gezin in acute nood te helpen. De prior zei: "Nee, beste pater Titus, er zijn grenzen. Als alle mensen zo genereus waren als u, dan waren de armen rijk en de rijken arm. U bent arm en u zult altijd arm blijven. Laat iemand anders voor hen zorgen".¹³

Allerlei vormen van hulp aan mensen in nood, aan armen, aan werklozen enz. waren voor Titus bijkomende 'akkevietjes' in de vrije tijd. Maar volgens Titus' van liefde brandende hart was deze zorg voor mensen in Gods ogen geen 'mineure' activiteit. "Wat aan de arme wordt gegeven, is aan God geleend". Naast vele andere haalde Titus deze tekst uit de Schrift graag aan om zijn meer bemiddelde vrienden aan te sporen tot christelijke caritas.¹⁴

Zijn *bijzondere* dienstbaarheid 'te midden van de mensen' kwam voort uit zijn vele gaven van intellect en geest. Hij wist zijn intellectuele vorming en zijn talenten te gebruiken in zijn dienstwerk van schrijven en les geven, in zijn ongelooflijk aantal activiteiten die hebben bijgedragen aan de vaderlandse cultuur en aan de ontwikkeling en emancipatie van de mensen.

Toen hij uit Rome terugkwam als jonge doctor in de filosofie, werd hij gevraagd om les te gaan geven aan de jonge karmelieten in Oss. Met grote ijver pakte hij deze nieuwe uitdaging aan, een taak waarvoor de Orde hem zo goed had voorbereid. Maar het aantal studenten was erg klein, veel te klein voor de oceaan van creatieve energie in de jonge

¹² Meijer, p. 225.

¹³ Meijer, p. 220.

¹⁴ Meijer, p. 221-222.

professor. Hij zag een aantal duidelijke lokale noden, en spoedig werd hij betrokken bij een aantal actieplannen in het cultuur-arme Oss.

De lokale krant was op sterven na dood, en praktisch gereduceerd tot één pagina in de week! Titus zag nieuwe mogelijkheden en hij zelf werd hoofdredacteur. Samen met een nieuw team bracht hij *De Stad Oss* tot een herboren, nieuw bestaan met vijf pagina's. De religieuze en culturele inhoud kwam voor het grootste deel van de hand van Titus. Als novice in Boxmeer was hij reeds begonnen te schrijven over religieuze onderwerpen. Hij deed toen een bloemlezing het licht zien van teksten van Teresa van Avila.

Twee andere belangrijke bijdragen tot verbetering van het culturele peil van de mensen in Oss kwamen ook van Titus Brandsma. De Ossenaren waren in meerderheid katholiek, en voor het overgrote deel gewone arbeiders. De verschillende fabrieken ter plaatse waren vooral geïnteresseerd in hun arbeid. Het hebben van werk was de hoogste prioriteit in die dagen. Titus Brandsma had zorg voor de emancipatie van de mensen en voor hun intellectuele en culturele ontwikkeling. De mensen moesten de mogelijkheid krijgen om te kunnen leren, lezen en verder studeren. Er was geen bibliotheek in Oss, geen katholiek hoger onderwijs.

Er was een lokale Handelsavondschool. Titus werd gevraagd hiervan directeur te worden. Hij transformeerde deze verre van bloeiende school in een katholieke HBS, maar daarvoor moest hij een berg problemen en bureaucratische bezwaren van de kant van de betreffende autoriteiten overwinnen. Tot de dag van vandaag draagt deze verder ontwikkelde school de naam van Titus Brandsma, en heeft met succes een zeer groot aantal jonge mensen uit de hele regio onderwijs gegeven.

Ook waren er in Oss een aantal jaren plannen geweest voor een openbare bibliotheek. Maar deze kwam maar niet van de grond, hoezeer ook gewenst door zovelen. Ze kwamen bij Titus en wilden dat hij er zich mee bemoeide. Titus zette zijn schouders eronder, en de mensen kregen hun noodzakelijke bibliotheek.

Het was in Oss, dat Titus werd uitgedaagd tot nog een creatieve onderneming ten dienste van de mensen in Oss niet alleen, maar in heel Nederland. En tegelijkertijd bewees hij met deze onderneming een grote dienst aan de Orde van Karmel in Nederland. Titus had het plan een karmelitaans tijdschrift te beginnen om de Orde van Karmel bij de mensen meer bekend te maken. In 1911 ging het van start, met natuurlijk Titus zelf als lid van de redactie. Zijn zestien fraters studenten in Oss, maar ook anderen hielpen hem. De naam van het tijdschrift was *Carmelrozen*, een toespeling op de rozen die de heilige Theresia van Lisieux na haar dood beloofd had te laten neerregenen op aarde.

Na één jaar waren er reeds 11.000 abonnees. Alle medebroeders in de Provincie waren uitgenodigd artikelen te schrijven. Titus stimuleerde dat bij verschillende gelegenheden, als een belangrijke dienst aan de Orde. De beste artikelen in oude nummers van *Carmelrozen* over de Moeder Gods waren van de hand van Titus zelf. Haar devotie verspreiden was altijd in zijn achterhoofd. Alles wat hij ondernam, bracht hij op een of andere manier in haar richting, inclusief zijn werk voor het welzijn van Oss en zijn activiteiten in Nederland. Vaak beëindigde hij een toespraak met deze woorden: "Moge Christus en Zijn H. Moeder ons land met hun liefde bejegenen".¹⁵

Titus Brandsma's pastorale en wetenschappelijke activiteiten in Nijmegen, en alles wat hij in verband hiermee ondernam, zijn uitvoerig beschreven in verschillende publicaties over hem. Een aantal ervan zijn ook in andere talen uitgegeven. Waar het ons hier om gaat is hoe Titus Brandsma als *karmeliet*, met zijn bijzondere gaven en belangstelling, 'het volk van God' heeft willen dienen. Zeker, alles wat hij deed kwam voort uit zijn hart 'vol liefde'. Maar

¹⁵ Vanden Heuvel, p. 37-38.

het zoeken van God en Zijn Gelaat, en de innige verbondenheid met het Geheim van Liefde, en de consequenties van het geraakt-zijn door de omvormende kracht van de goddelijke Liefde in het leven van alle dag, waren niet alleen steeds de kern van zijn eigen geestelijk leven, maar zij tekenden ook zijn academisch werk in Nijmegen en al zijn vele initiatieven, plannen en missies die vandaaruit begonnen.

We vertelden boven over zijn genereuze hulp aan armen en mensen in nood. Maar tot op heden wordt Titus Brandsma ook in Friesland herdacht om zijn werk voor de emancipatie en promotie van de Friese cultuur en taal. We denken aan de bijbelvertaling in het Fries, de *Friese Academie* en het *Friese Woordenboek*. In Dokkum, waar de martelaar Sint-Bonifacius wordt vereerd als de patroon van de katholieke geloofsgemeenschap in Nederland, nam Titus het initiatief om een processiepark te bouwen met een schitterende kapel en bijgebouwen, ook vandaag nog prachtig om te zien.

Heel bekend natuurlijk werd zijn werk voor de katholieke journalisten, en zijn vasthoudende verdediging van de principes van ons christelijk geloof en van de integriteit en vrijheid van de katholieke pers in Nederland tegen de nazi-ideologie. Deze consequente opstelling en zijn dapper optreden hebben uiteindelijk geleid tot zijn martelaarschap in Dachau.

Titus was een van de 'Stichters' van de Katholieke Universiteit Nijmegen. De leeropdracht die hem als professor werd gegeven in 1923, was heel erg breed, veel te breed voor één man. Hij werd benoemd tot *ordinarius* in de faculteit van de filosofie, om onderricht te geven in de geschiedenis van de filosofie (met uitzondering van de oude Griekse en Romeinse Filosofen), verder in de filosofie van de geschiedenis en in de geschiedenis van de mystiek, vooral van de Nederlandse mystiek.¹⁶

Zeker, Titus, die betrokken was bij duizend en een dingen, excelleerde als professor niet in al deze vakken. Maar hij heeft desondanks belangrijke academische bijdragen geleverd op het gebied van de filosofie. Nog steeds herinneren oud-leerlingen zich hoe Titus zijn studenten leerde reflecteren op de wereld en op de werkelijkheid van het leven.

Als hij colleges gaf in de mystiek, dan was de karmeliet Titus Brandsma op zijn best. Hij was heel erg thuis – al vanaf zijn noviciaat in Boxmeer – in het leven en in de werken van Teresa van Avila en in haar persoonlijke mystieke weg. Deze Teresa, een van de grootste exponenten van karmelspiritualiteit, werd de belangrijkste leraar voor Titus' geestelijke weg in de Karmel. Met name haar beeld van God, de Geliefde, die woont in het binnenste zelf van de mens als een uitnodigende omvormende kracht tot wederliefde, bleef voor de karmeliet Titus Brandsma een belangrijke inspiratie die doorwerkte, ook in zijn colleges. Titus was verder geïnteresseerd in elke religieuze ervaring als een vrucht van de Heilige Geest in een leven van geloven, vertrouwen en liefhebben. De enorme collectie van mystieke teksten die hij heeft verzameld en die worden bewaard in het Titus Brandsma Instituut in Nijmegen, getuigen van de reusachtige hoeveelheid energie en tijd die Titus heeft geïnvesteerd in onderzoek en studie van de mystiek.

Dat professor Titus Brandsma op zijn best was als hij colleges gaf in de mystiek, getuigt ook de bekende auteur Godfried Bomans die bij Titus college heeft gelopen. Hij herinnert zich "dat de professor, met zijn sympathieke en scherpe ogen, altijd bij het doceren een speciaal gebaar maakte. Het was het typisch thomistische gebaar van de rechterhand met de top van de duim en de middelvinger tegen elkaar om een bepaald punt te onderstrepen of om zijn gehoor te overtuigen. 'Zou je dit doen met de duim en de wijsvinger tegen elkaar', verklaart Bomans, 'dan heb je het gebaar van een schoolmeester, en dat kan een zekere hoop verwaandheid suggeren. Maar pater Brandsma was vrij van elke vorm van ijdelheid'. Bomans

¹⁶ Meijer, p. 71.

vond in de geschiedenis van de mystiek, door Titus onderwezen, geweldig interessant materiaal. Het ging over zaken die Titus het meest nauw aan het hart lagen. Hier was Titus werkelijk op zijn best... Hij was mystiek in eigen persoon”.¹⁷

Spiritualiteit in het algemeen was de eerste interesse van de karmeliet Titus Brandsma. Men kan dat merken in al zijn publicaties. Dat is wat je voelt in zijn *Godsbegrip*, zijn zeer goed ontvangen ‘diesrede’ over God en over onze – allemaal beperkte – beelden en ideeën over God. Deze diesrede is nog altijd een actueel document, van waarde ook bij ons hedendaags zoeken naar God. De actualiteit van zijn *Godsbegrip* is vooral gelegen in het feit dat Titus God niet een abstracte theoretische God laat zijn. Hij maakt God niet los van de wereld, van het heelal, van al het geschapene, met name niet van de medemens. God is voor Titus veeleer een Geheim van Liefde, wonend in ieder mensenhart.

Op het gebied van spiritualiteit heeft Titus belangrijke artikelen geschreven, met name in het bekende *Dictionnaire de Spiritualité*. Men kan deze artikelen ‘klassiek’ noemen, omdat ze ook vandaag nog een belangrijke bron zijn voor wie zich bezighouden met de studie van spiritualiteit.

4. DE SLEUTEL TOT HET VERSTAAN VAN DE INSPIRERENDE, ZEER ACIEVE KARMELIET DIE HIJ IS GEWORDEN: DE ‘KARMELCEL’ DIE HEM NOOIT VERLIET

Titus’ passie voor God, zoals we hebben gezien, domineerde zijn leven en al zijn activiteiten. Het zoeken van Gods Gelaat, en dag en nacht leven in eenheid met God, Geheim van Liefde, Liefde die je anders maakt, bepaalde zijn leven, zijn gedachten en zijn gedrag.

Een belangrijk element in dit proces van ‘omvorming in God’ is de karmelcel, die aan elke novice wordt aangewezen bij het begin van zijn geestelijke weg. Het is de plaats van ontmoeting met God. De jonge karmeliet moet leren in zijn cel te blijven, omdat de bedoeling van dit voorschrift van de Regel van Albertus is, met de woorden van Kees Waaijman, “de vorming van een *binnen* dat tot in het hart gezuiverd wordt om ontvankelijk te worden voor God, einddoel van de geestelijke weg”. In de cel wordt de karmeliet verwelkomd door de goddelijke Inwoning (*Sjechina*), die hem geleidelijk aan op zijn Plaats brengt, en waar hij thuis-komt bij zijn diepste zelf, blijvend in de Messias. Op deze wijze – zegt Waaijman – worden in dit proces van karmelitaanse ‘omvorming in God’ de johanneïsche woorden vlees en bloed: ‘Blijf in mij zoals ik blijf in jullie. Zoals de rank geen vrucht kan dragen uit zichzelf, tenzij hij in de wijnstok blijft, zo ook jullie niet, tenzij je blijft in mij’ (Joh 15,3-4)”.¹⁸

Is het niet interessant dat Titus Brandsma een paar keer schrijft over zijn karmelcel en wat deze hem gedaan heeft in zijn leven? In zijn eerste brief uit Boxmeer aan zijn ouders beschrijft de novice Titus heel nauwkeurig de kleine kamer die hij had gekregen, met de noodzakelijke dingen voor zijn dagelijks leven, alsook de dagorde. Hij zegt: “Ik geloof zeker dat God mij hier heeft geroepen”. Hij laat verder zijn ouders weten hoe gelukkig hij is in zijn cel en te midden van zijn medebroeders in de gemeenschap. Hij is er van overtuigd dat dit de plaats is waar hij thuis hoort.¹⁹

Zijn cel is de plaats van leven in Gods tegenwoordigheid. Hij noemt daarom de cel

¹⁷ Vanden Heuvel p. 50-51.

¹⁸ Waaijman, p. 76-79.

¹⁹ Dölle, p. 18 vlgg.

‘het persoonlijke heiligdom van de ziel’, de plaats van je ‘persoonlijke toewijding aan God en van intiem gebed’.²⁰ En deze cel, die hem heeft gevormd en ‘omgevormd in God’, zal hem altijd volgen, heel zijn leven. Zij werd symbool voor zijn beleving van eenzaamheid en innerlijke stilte, waarin hij Gods werkelijkheid kon ervaren, die zich zo overvloedig aan Titus manifesteerde in de fascinerende wereld van de schepping alom en in het bijzonder in elke mens. Zijn cel had hem geleerd dat “bidden *leven* is en niet een oase in de woestijn van het leven”.²¹

De beleving van de karmelcel in Boxmeer had hem een ‘antenne’ gegeven voor een voortdurende wisselwerking tussen God en zijn ziel. Daarom kon hij de mystieken zo goed begrijpen en met vuur over hen spreken. En in wederkerigheid hebben de ervaringen van de mystieken het ‘liefde-vonkje’ in zijn eigen ziel doen oplaaien tot vuur en licht, waardoor zijn ‘leven met God’ uitstraalde en vruchtbaar werd naar talloze mensen toe.²²

Opnieuw spreekt Titus over zijn cel in de laatste fase van zijn leven. Hij schrijft erover in 1942 vanuit zijn gevangenis cel in Scheveningen (gepubliceerd als *Mijn Cel*, na de oorlog). Het is heel duidelijk dat we ook hier ‘mijn cel’ moeten verstaan als een ‘leitmotiv’ voor Titus’ ervaring van Gods aanwezigheid die er altijd was, maar zeker nu in deze laatste moeilijke periode van zijn leven.²³ In die cel van Scheveningen, ‘verblijvend in de Messias’ (om te spreken met Waaijman vanuit de spiritualiteit van de Regel), schrijft Titus op 12-13 februari 1942, met vóór zich het beeld van Christus en met een hart brandend van liefde.²⁴

O, Jezus als ik U aanschouw,
Dan leeft weer dat ik van U hou,
En dat ook uw hart mij bemint,
Nog wel als uw bijzondere vriend.

Al vraagt mij dat meer lijdensmoed,
Och, alle lijden is mij goed,
Omdat ik daardoor U gelijk,
En dit de weg is naar uw Rijk.

Ik ben gelukkig in mijn leed,
Omdat ik het geen leed meer weet,
Maar ‘t alleruitverkorenst lot,
Dat mij vereent met U, o God.

O, laat mij hier maar stil alleen,
Het kil en koud zijn om mij heen,
En laat geen mensen bij mij toe:
‘t Alleen zijn word ik hier niet moe.

Want Gij, o Jezus, zijt bij mij,
Ik was U nimmer zo nabij.
Blijf bij, bij mij, Jezus zoet,

²⁰ *Carmelite Mysticism*, p. 13.

²¹ Citaat in Healy, p. 300.

²² Vgl. Borchert, p.63, waar Titus spreekt over de ‘schouwing Gods’ onder het thema ‘Carmellicht’.

²³ Dölle, p. 84 vlgg.

²⁴ Borchert, p. 50.

Uw bijzijn maakt mij alles goed.

Leven in intimiteit met God en Gods aanwezigheid ervaren, geleerd in de karmelcel van Boxmeer en in de loop van de jaren tot uitbloei gekomen in de *cella continuata* van zijn voortdurende contemplatieve levenshouding, werden zijn kracht en vreugde in de gedwongen eenzaamheid van de Scheveningse cel.

De karmelcel verliet hem nooit, zelfs niet toen zijn weg verder ging door de verschillende dalen van droefenis en lijden in Amersfoort en Kleve, naar de finale martelende en tegelijk zuiverende eenzaamheid van Dachau, ver van zijn medebroeders in Nijmegen. Staande voor Gods Gelaat, in een woestijn van menselijke ellende, met zijn 'geest ongebroken', en innig verbonden met de lijdende Dienstknecht van God, troostte en bemoedigde hij zijn zieke medegevangenen, totdat de injectienaald een eind maakte aan zijn leven.²⁵

De Zalige Titus Brandsma, karmeliet in hart en nieren, was in de juiste betekenis van het woord een 'man Gods'. Hij leefde van liefde voor God en liefde voor de mensen. Hij blijft ons inspireren als een onverwoestbaar en hoopvol teken van Gods AANWEZIGHEID ook in onze wereld, die weliswaar anders is, maar niet minder uitdagend voor ons als zusters en broeders van de Karmel.

Nijmegen, Titus Brandsma Memorial, 23 november 2002.

²⁵ Getuigenis van 'Titia'.

TIJDSTAFEL

1. Titus' levensweg (1881-1942)

1881 23 feb	Anno Sjoerd (Titus) Brandsma geboren in Oegeklooster bij Bolsward in Friesland
1892-1898	Leerling aan het gymnasium van de paters Franciscanen in Megen (NB)
1898 17 sept	Intrede bij de paters Karmelieten in Boxmeer. Zijn kloosternaam wordt Titus, de naam van zijn vader
1899 3 okt	Kleine professie in Boxmeer
1900-1906	Studie wijsbegeerte en theologie in Boxmeer, Zenderen en Oss. <i>Bloemlezing uit de werken der H. Teresia</i>
1905-17 jun	Priesterwijding in de Sint-Janskathedraal te 's-Hertogenbosch door mgr. Van de Ven.
1906-1909	Studie in Rome (wijsbegeerte en sociologie)
1909-1923	Docent in de wijsbegeerte aan het studiehuis van de Karmelieten in Oss
1917 aug	Secretaris van <i>Roomsk Frysk Boun</i>
1918	Uitgave van: <i>Teresa van Avila, Het boek van haar leven</i>
1919	Hoofdredacteur van <i>De Stad Oss</i>
1922	Heilig-Hartbeeld in Oss: <i>Regi sui cives</i>
1923	Hoogleraar aan de in dat jaar opgerichte Rooms-Katholieke Universiteit in Nijmegen (geschiedenis van de wijsbegeerte, natuurfilosofie, natumlijke godsleer, wijsbegeerte van geschiedenis en geschiedenis van de mystiek, met name van de Nederlandse mystiek) Toewijzing Javaanse missie Assistent-provinciaal Nederlandse Karmelprovincie Aankoop Benedictijnenabdij Merkelbeek als nieuw studiehuis Overeenkomst te Mainz (karmelietenkerk en -klooster) Uitbreiding gymnasium Sint-Alberti Zenderen klaar Start <i>Carmellyceum</i> Oldenzaal Omvorming van Handelschool naar HBS in Oss
1925	Voorzitter van de <i>Bond van Besturen voor het Rooms-Katholieke Voorbereidend Hoger en Middelbaar Onderwijs</i> (R.K.V.H.M.O.)
1926	Bestuurslid van het <i>Apostolaat der Hereniging</i> Eerste nationale bedevaart ter ere van Sint-Bonifatius te Dokkum
1932-1933	RectorMagnificus van de Room s-Katholieke Universiteit Nationaal Mariacongres en Maria-omdracht te Nijmegen Diesrede over <i>Het Godsbegrip</i>
1935	Door aartsbisschop dr. Jan de Jong benoemd tot geestelijk adviseur van de R.-K. Journalistenvereniging Tournee naar Amerika voor gastcolleges (en journalistiek) <i>Waan der zwakheid</i> (over de behandeling van Joden) Voorzitter van <i>Frisia Catholica</i>
1938-1939	Colleges over de bedenkelijke aspecten van de nationaal-socialistische wereldbeschouwing
1939 3 okt	Onderscheiden met de 'Orde van de Nederlandse Leeuw' Veertigjarig professiefeest, met een <i>Album Amicorum</i>
1940	Rede te Deventer over <i>Zijn keer naar de Heer</i> (zesde eeuwfeest van de geboorte van Geert Grote, grondlegger van de Moderne Devotie)
1941 30 dec	Gesprek met Aartsbisschop De Jong over de situatie van de katholieke pers; daarna rondreis langs de directeurs en hoofdredacteurs van de katholieke kranten.
1942 19 jan	Arrestatie in Nijmegen en vervoer naar Arnhem, daarna naar de strafgevangenis in Scheveningen

1942 20 jan	Tot 21 januari verhoor in Den Haag, tot 12 maart verblijf in Cel 577 in Scheveningen
1942	<i>Het laatste geschrift</i> (eerste druk, november 1944) <i>Mijn Cel</i> (eerste tot vijfde druk, november 1944) Gedicht <i>O Jezus, als ik U aanschouw...</i>
1942 12 mrt	Van 12 maart tot 18 april in het Concentratiekamp (<i>Polizeiliches Durchgangslager</i>) te Amersfoort Gedicht <i>Het leed kwam telkens op mij aan...</i>
1942 3 apr	Goede Vrijdag: conferentie voor zijn medegevangenen met als verhullende titel <i>De plaats van Geert Groote in de geestelijke letterkunde</i> met als ondertitel <i>De Nederlandse lijdensmystiek en haar eigen karakter</i>
1942 28 apr	Tot 16 mei weer in gevangenis te Scheveningen
1942 16 mei	Tot 13 juni in de gevangenis te Kleef
1942 13 jun	Op transport naar het Concentratiekamp Dachau
1942 19 jun	Aankomst in het Concentratiekamp Dachau
1942 26 jul	Om 14 uur, na twee dagen in coma, ten gevolge van een dodelijke injectie overleden

2. Na Titus' dood

Al kort na zijn dood groeide de belangstelling – bij sommigen de verering – voor Titus Brandsma en de vraag naar gedachtenisprentjes. Spoedig werden scholen, straten, inrichtingen en verkennersgroepen, ja zelfs een waterweg in de Noordoostpolder naar hem genoemd. In Oss kreeg hij een standbeeld, geplaatst voor het Titus Brandsma College aan de Molenstraat. In 1947 verscheen een voorlopige levensbeschrijving door Henk Aukes bij Het Spectrum onder de titel *Titus Brandsma*.

1955-1957	Informatief zaligverklaringsproces in het bisdom Den Bosch
1960 24 jul	Opening <i>Titus Brandsma Gedachteniskapel</i> , Nijmegen
1967 26 jul	Onthulling van een bronzen buste van Titus in Bolsward door zijn 92 jaar oude zus, Plone, zuster Barbara Brandsma OFM
1968	Oprichting Titus Brandsma Instituut (TBI) door de Katholieke Universiteit Nijmegen en de Nederlandse Karmelprovincie
1975 jun	Het apostolisch proces, van juni tot oktober, in het bisdom Den Bosch over de vraag of Titus martelaar was omwille van het geloof
1980 1 jul	Oprichting eerste Titus Brandsma -parochie in Nederland in Colmschate / Deventer door Johannes kardinaal Willebrands, aartsbisschop van Utrecht
1982 5 mei	Verzetshedenkingskruis posthuum verleend uitgereikt door Prins Bernhard der Nederlanden
1985	Onthulling van een bronzen gedenkplaque aan de gevangensmuur te Kleef ter ere van Titus Brandsma door de Minister van Justitie van Nordrhein-Westfalen
1985 3 nov	Zaligverklaring te Rome door paus Johannes Paulus II
1990 25 feb	Wijding eerste Titus Brandsmakerk in Nederland in Colmschate / Deventer door Adrianus kardinaal Simonis, aartsbisschop van Utrecht
1992	Instelling van de Titus Brandsma Award voor moedige journalistiek door de Nederlandse Kerkprovincie en de <i>Union Catholique Internationale de la Presse</i> (UCIP)
1992 29 sept	Titus Brandsma Award uitgereikt aan pater Andrew Morrison (Guyana)
*1995	Titus Brandsma Award uitgereikt aan dr. Franjo Topic (Serajevo)
1998 16 sept	Titus Brandsma Award uitgereikt aan Ignatius Gonsalves (Kerala)
1999 dec	Titus wordt in het KRO-programma <i>Kruispunt</i> door een deskundige jury gekozen tot de 'opmerkelijkste katholiek' van de twintigste eeuw

ENIGE LITERATUUR

- H.W.F. Aukes, *Het leven van Titus Brandsma*. Utrecht; Antwerpen 1963.
B. Borchert, *Titus Brandsma, Mystiek Leven*. Nijmegen 1985.
T. Brandsma, *Carmelite Mysticism, Historical Sketches*. Carmelite Press, Darien Ill. 1936.
C. Dölle, *De weg van Titus Brandsma 1881-1942, Biografie van een martelaar*. Baarn 2000.
K. Healy, *Profet on Fire*. Rome 1990.
B. Meijer, *Titus Brandsma*. Bussum 1951.
A. Vanden Heuvel, *Titus Brandsma, a modern martyr*. Welland Ont. 1996.
K. Waaijman, *De Mystieke Ruimte van de Karmel*. Kampen; Gent 1995.

